

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
The Journal of International Social Sciences
Cilt: 31, Sayı: 1, Sayfa: 231-244, OCAK – 2021
Makale Gönderme Tarihi: 12.10.2020 Kabul Tarihi: 02.12.2020

ORTAK MİRAS KAVRAMI BAĞLAMINDA ANTARKTİK İŞ BİRLİĞİ¹

Antarctic Affairs In The Context Of Common Heritage

Elçin DORUK²

ÖZ

Antarctica siyasetinin temelini oluşturan Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nden (AAS) yola çıkan bu çalışma uluslararası Antarktik iş birliğini ortak miras kavramına referansla analiz edecektir. Sosyal bilimler alanında Türkçe literatürde sınırlı sayıda çalışmada yer alan Antarktika kıtası, özellikle uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler dahilinde kapsamlı incelemeyi gerektirmektedir. Bunun sebebi uluslararası hukukta tüm insanlığa ait kabul edilen bir kıta üstündeki egemenlik iddialarının varlığı tartışmalı olmasıdır. Bu bağlamda bu çalışma ortak kaynakların kullanımına yönelik uluslararası iş birliğini ve Antarktika siyasetinin tarihsel gelişimini ele alacaktır. Analiz sürecinde ilgili antlaşmalardan ve tamamlayıcı hukuk metinlerinden yararlanılacaktır. Antarktika'nın çevresel muhafazası ve Antarktik kaynakların sürdürülebilir geleceği ulusal çıkarlardan bağımsız ve ortak miras değerlerini temel alan eşitlikçi ve kapsamlı bir uluslararası rejim çerçevesinin çizilmesine bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Antarktika Antlaşmalar Sistemi, Ortak Miras, Antarktik İlişkileri, Antarktika Siyaseti

ABSTRACT

This study aims to analyse international Antarctic cooperation with reference to the concept of common heritage of mankind within the basis of Antarctic Treaties System (AAS), which constructs the structure of Antarctic politics. The Antarctic continent, which is included in a limited number of studies in the Turkish literature in the field of social sciences, requires a comprehensive examination, especially within international law and international relations. This is because the existence of sovereignty claims on a continent that is accepted as belonging to all humanity in international law is controversial. Within this context, the study will capitalize on relevant treaties and complementary legal documents as it evaluates international cooperation for the use of common resources and the historical development of Antarctic politics. The overall aim is to demonstrate the fact that the environmental protection of Antarctica and the sustainable future of Antarctic resources depend on the drawing of an egalitarian and comprehensive international regime framework, free from national interests and based on the values of common heritage.

Key Words: The Antarctic Treaty System, Common Heritage of Mankind, Antarctic Affairs, The Politics of Antarctica

¹ Bu çalışma yazarın doktora tezinin ilgili bölümünü referans almaktadır.

² Araş.Gör.Dr., Yaşar Üniversitesi, Ekonomi Bölümü. E-posta: elcin.doruk@yasar.edu.tr ORCID: 0000-0002-8547-7443.

Giriş

1900'lerin başından 1950'ye kadar yedi egemen devlet coğrafi yakınlık veya keşif gerekçesiyle Antarktika'da 60° G paralelinin güneyinde sekiz toprak talebinde bulunmuştur: Arjantin, Avustralya, Şili, Fransa, Yeni Zelanda, Norveç ve Birleşik Krallık. Bu iddialar günümüzde yalnızca bölgede hak iddia eden devletler arasında tanınmaktadır ve iddiaların hiçbirinin yerli nüfusu yoktur. Egemenlik her zaman insanın doğa üzerindeki hakimiyetiyle ilişkilendirilmektedir (Dodds, 2011). Ancak Antarktika gibi doğası son derece aşırı uç ve kırılgan olarak algılanan bir kıta üzerinde insanın hükmü ve siyasetin işleyişi, çevreye tabiidir. Bu noktada kıta üzerindeki egemenlik iddialarının geçerliliğini hem hukuki hem de siyasi açıdan dikkate almak gereklidir. Antarktika topraklarında gerçek bir fiili işgal söz konusu değilse de egemenlik iddiasındaki devletler bilimsel ve idari pratikleriyle taleplerine meşruluk kazandırmaya çalışmaktadır. Lojistik kapasiteyi geliştirmek ve başta kıta üzerinde ulusal bir araştırma istasyonu kurmak olmak üzere, postane açmak ve doğum yaptırmak bu pratikler arasındadır. Yedi devletin egemenlik iddiası 1959 yılında imzalanan Antarktika Antlaşması'yla (AA) dondurulmuştur. Mevcut iddialar reddedilmezken yeni iddialar kabul edilmemektedir. AA taraf devletler arasında kurulan Antartik iş birliğinin ve Antarktika kıtasının küresel yönetimi için inşa edilen hukuki düzenin temelidir. Bu noktada vurgulanması gereken bir antlaşmanın kapsamının siyasi süreç içinde şekillendiğidir. Diğer bir ifadeyle bu süreç, ilgili aktörlerin algısına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda Soğuk Savaş koşullarında hazırlanan AA öncelikli olarak egemenlik iddialarıyla ilgili anlaşmazlıkları, kıtanın silahsızlandırmasını ve bilimsel araştırmaların desteklenmesi ve geliştirilmesini hedef almış; dönemin iki kutbunu temsil eden süper güçlerin 'güç oyunlarından' kıtanın uzak tutulmasını amaçlamıştır. AA egemenlik sorununu çözümleyemese de taraf devletlerin bazı ilkeler üzerinde mutabık kalmayı başarmalarını sağlamıştır. Geçen yaklaşık altmış yıllık süre içinde AA kıtanın çevresel muhafazasına yönelik gereksinimler doğrultusunda gelişmiş ve Antarktika Antlaşmalar Sistemi (AAS) olarak isimlendirilen sofistike bir hukuki sistem haline gelmiştir. Antarktika kıtası Antarktika siyaseti kapsamında işleyen bu sistem çerçevesinde yönetilmektedir. Antartik ilişkilerinin bir parçası olmak isteyen aktörler arasındaki ilişki yine bu sistem kapsamında düzenlenmektedir. AAS öncelikle devletlerin önderliğinde inşa edilmiştir. AA'ya taraf devletlerin sayısı bugün elli dörde ulaşmıştır. Bu bağlamda sistemin bir diğer önemli özelliği birçok ülkeyi kapsayarak oluşum itibarıyla küresel bir doğrultuda ilerliyor görünmesidir. Ancak Antarktika'nın yönetiminde oy verme hakkına sahip etkili bir oyuncu olabilmek için kıta üzerinde fiziki varlık sergilemek ve bilimsel araştırma yürütecek iktisadi güce sahip olmak gereklidir. Buna göre taraf devletlerin içinde yalnızca yirmi dokuz tanesi İstisari Taraf, *Antarctic Treaty Consultative Parties (ATCPs)*, statüsüne sahiptir ve dolayısıyla karar alma sürecine katılabilmektedir. Diğer bir ifadeyle kıtanın uluslararası yönetimi taraf devletlerin menfaatlerinden bağımsız değildir. Bu bağlamda uluslararası hukukta tüm insanlığa ait kabul edilen ancak uygulamada bilim-siyaset-ulusal çıkarlar etkileşimi çerçevesinde yönetilen Antarktika kıtası için ortak miras kavramının uygulanabilirliği sorgulanmalıdır.

Küresel endişelerden hareketle uluslararası kamu hukuku içinde son altmış yılda inşa edilmiş olan 'insanlığın ortak mirası' kavramı birbirinden çok farklı alanlarda uygulama alanı bulmuştur. Ay ve gök cisimleri, derin deniz dibi kaynakları, bitki genetik kaynakları ve son olarak da insan genomu birbirinden oldukça bağımsız süreçlerin sonunda bu ortak kategoride buluşmuş, 'yeryüzü kaynaklarının daha iyi korunması ve paylaşımı için insanlığın ortak menfaatlerinin cisimleştiği' bir rejimin kapsama alanı içine alınmıştır (Kıvılcım, 2010). Ortak miras kaynaklarına yönelik iş birliği için bir devletin politika tercihinin (hedefinin) diğer devletler tarafından politikaların uyumsallaştırılması süreciyle tanınması gereklidir. Uluslararası sistemin gittikçe ' karmaşık' hale gelen yapısında ulusal aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık artarken siyasi tercihlerin aynı doğrultuda ilerlemesi ise zorlaşmaktadır. Buna göre gelişen ve gelişmekte olan ülkeler tüm

insanlığın yararı için ortak kaynaklara yönelik uygulamada eşit muameleyi sağlamalıdır. Bu noktada sorumluluk paylaşımı ve yükümlülükler önemlidir. Sürece devletlerin yanında uluslar ötesi ve hükümetler üstü aktörlerin de dahil olması iş birliğinin geliştirilmesinde etkilidir.

Devletler önderliğindeki iş birliği çerçevesinde inşa edilmeye başlanan AAS hükümet dışı örgütlerin bilimsel araştırma desteğini de alarak, Antarktika'ya yönelik güncel çevresel tehlikelerin önüne geçebilmek amacıyla değişim göstermeye devam etmektedir. Bu bağlamda unutulmaması gereken, hükümetlerin halen sistemi şekillendiren en etkin aktörler ve ulusal çıkarların gidişatı belirleyen ve gelecekte de belirlemeye devam edecek unsurlar olduğudur. Bu sebeple anlaşmaya taraf devletler için kıtanın insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi söz konusu değilken, hükümet dışı örgütler açısından kıtanın ortak miras ilan edilmesi gelecek nesiller yararına korunabilmesinde önemli bir alternatiftir. Bu noktada hatırlanması gereken uluslararası hukukta hükümet dışı örgütlerin Antarktika'yı insanlığın ortak mirası olarak ilan etmesinin mümkün olmadığıdır. Ancak örgütsel faaliyetlerini ortak miras lehine belirlemeleri, devletler açısından da yol gösterici nitelikte olacaktır.

Bu bağlamda ortak kaynaklardan ve Antarktik iş birliğinden yola çıkan bu çalışma Antarktika Siyasetinin temelini oluşturan AAS'yi uluslararası hukuka ve ortak miras kavramına referansla analiz edecektir. Uluslararası hukuku bir sistem olarak kavramsallaştıran AAS uluslararası toplumda yer alan tanınmış taraflar arasındaki ilişkileri düzenleyen normların oluşturduğu bir yapıdadır. Bu yapı içinde yer alan aktörlerin şekillendirdiği Antarktika siyaseti, kaynağını ulusal çıkarlardan alan ve bilim üzerinden işleyen bir uluslararası iş birliği formunu almıştır. Diğer taraftan kıtadaki kaynakların araştırılması, bilimsel incelemesi, kullanılması, muhafazası ve idaresi için kurulan mevcut hukuki yapı, kıta rejimi, devletlerin egemenlik iddialarını aşmada yetersiz kalmaktadır. Buna ilaveten Antarktik turizmi ve canlı kaynaklardan ürün elde etme anlamına gelen biyoyürünleştirme gibi güncel meseleler yeni ve kapsamlı düzenlemeleri gerektirmektedir.

Antarktika sosyal bilimler ve özellikle politika alanında uluslararası literatürde görece az sayıda araştırmada ele alınmıştır (Beck, 2014; Brady, 2012; Dodds, 2017; Doruk, 2018; Hemmings, Rothwell and Scott, 2012; Jorgensen-Dahl, 1991). Türkçe literatürde ise sınırlı sayıda çalışmada yer alan kıta özellikle uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkiler dahilinde kapsamlı olarak incelemelidir. Bunun sebebi uluslararası hukukta tüm insanlığa ait kabul edilen bir kıtaya yönelik egemenlik iddialarının varlığı ve bu iddiaların uluslararası bir antlaşma kapsamına alınmış olmasıdır. Bu bağlamda ortak kaynakların kullanımına yönelik uluslararası iş birliğinden yola çıkan bu çalışma Antarktika siyasetinin tarihsel gelişimini devletler hukukuna referansla ele alacaktır. Öncelikli olarak ortak miras kavramının tarihsel gelişimi ve temel ilkeleri ele alınacak, kavramın farklı yorumlamalarına yer verilecektir. Ardından Antarktika siyasetinin ve AAS'nin karşılaştığı en büyük baskı olan Antarktika Sorunsalı dönemi detaylandırılacak ve sistemin sürdürülebilirliği ve geleceğine yönelik önerilerde bulunulacaktır.

Değerlendirme sürecinde ilgili antlaşmalardan ve tamamlayıcı hukuk metinlerinden yararlanılacaktır. Kıtayı yöneten sistemin ve Antarktika siyasetinin gelişiminin detaylandırılmasındaki amaç normatif ve yapısal bileşenleri tanımlarken, kıtanın korunmasına yönelik uluslararası iş birliğini güçlendirecek önerilerde bulunmaktır. Antarktika'nın çevresel muhafazası ve Antarktik kaynakların sürdürülebilir geleceği ulusal çıkarlardan bağımsız ve ortak miras değerlerini temel alan eşitlikçi ve kapsamlı bir uluslararası rejim çerçevesinin çizilmesine bağlıdır.

Ortak Miras Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Temel İlkeleri

Kavramın genel tanımlamasına göre hiçbir aktör, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen uluslararası bir alana hukuki olarak sahip olmaz; bu alan tüm insanlığın idaresi altındadır. Ortak miras rejiminde egemenlik yoktur. Bir devlet ya da devlet grubu ortak miras alanlarının herhangi bir parçasına yönelik hak iddiasında bulunamaz. Bu alanlar uygun anlaşmalarla ya da normlarla uluslararası toplum tarafından yönetilir. Ortak miras kavramı hukuki açıdan uluslararası mülkiyete haiz olamaz (Arnold, 1975; Borgese, 1998; Frakes, 2003; Gorove, 1971; Joyner, 1986; Kiss, 1985; Kolk, 2009; Larschan, ve Brennan, 1982; Malanczuk, 1997; Nanda ve Pring, 2012; Noyes, 2011; Shackelford, 2009; Stenson ve Grey, 1999; Taylor, 1998; Taylor vd., 2013; Weiss, 1989; Wolfrum, 1983). İlk olarak Malta Deleşesi Arvid Pardo tarafından 1967 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda (BMGK) görüşüldüğü üzere ulusal yetki sınırları dışında kalan deniz ve okyanus tabanlarının münhasıran, barışçıl amaçlarla ve buralardaki kaynakların tüm insanlığın ortak çıkarı gözetilerek adil paylaşım usulüne göre kullanılması gerekmektedir (UN Doc. [A/RES/2340\(22\)](#)). Pardo'nun bu tarihi konuşması ulusal yetki alanları ötesindeki derin deniz atağı ve okyanus tabanındaki kaynakların barışçıl amaçlarla, gelecek nesiller gözetilerek işletilmesi için önemli çalışmaların başlamasına öncü olmuştur (Güneş, 2011). 1968 yılında Ulusal Yetki Alanları Dışındaki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanının Barışçıl Amaçlarla Kullanılması Komitesi kurulmuş ve 1970 tarihli kararlarla uluslararası sulardaki derin deniz yatakları insanlığın ortak mirası olarak kabul görmüştür (UN Doc.A/8028 (1970) 2749 (XXV) ve 2750 (XXV)). Belirtilen alanlardaki mineral kaynakların insanlığın tümüne ve dolayısıyla uluslararası topluma ait olduğu ve adil ve eşitlikçi uluslararası bir rejimle yönetilmesi gerektiğini temel alan yaklaşım ekonomik bir paylaşım modeli olmasının yanında güvenlik stratejileri açısından da önemlidir. Ortak miras kavramını öne çıkaran bu anlayış kaynakların sömürülmesini önlerken, adil paylaşımı desteklemeyi ve silahlanma yarışını da azaltmayı amaçlamaktadır.

Devletler ortak miras kavramını ulusal yetki sınırlarının ve ortak miras alanlarındaki doğal kaynakların ötesinde tanımlar. Kavrama yönelik ilk kaynaklardan biri olan ve ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz yatağı ve okyanus tabanı ile toprak altını yöneten kuralları kapsayan 1970 tarihli Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ile Toprak Altını Yöneten Kurallar Bildirgesi'nden sonra, *Declaration of Principles Governing the Seabed and the Ocean Floor and the Subsoil Thereof, Beyond the Limits of National Jurisdiction*, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS), *United Nations Convention on the Law of the Sea (BMDHS)*, madde 136'da daha ayrıntılı olarak anlatılan kavram 1979 tarihli Ay Antlaşması, *Agreement Governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, madde 11(1)'de yer almıştır. Zaman içinde kavram Antarktika kıtası, sabit yörünge gibi ortak uzay kaynakları, açık deniz su ürünleri ve insan genomu için de kullanılmaya başlanmıştır. Kavramın şekillenmesiyle beraber BM Güvenlik Konseyi ortak mirası, "bugünün ve gelecek nesillerin ortak çıkarlarının güvenliği ve koruyucusu" olarak betimlemiştir ve uluslararası çevrenin gözetilmesi amaçlanmıştır (Kiss, 1982). Ortak miras kavramı yıllar içinde bir dizi kaynak ve alan için geçerli hale gelmiştir: balıkçılık alanları, Antarktika, Kuzey Kutbu peyzaj alanı, sabit yörünge, genetik kaynaklar (bitkilerin genetik materyali, değerli hayvanlar ve diğer yaşam formları), ve temel besin kaynakları. Bunlara ek olarak BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün (UNESCO) protokoller, sözleşmeler ve beyannameler aracılığıyla öne çıkardığı kültürel miras örnekleri (arkeolojik kazı alanları, tarihi anıtlar ve gelenek-görenek, dil ve Edebiyat gibi kültürel fenomenler) ve doğal sistemler (adalar, çöller, biyosfer rezervleri) de ortak miras kavramına dahil edilmiştir. 1997 tarihli İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi, *Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights*, ortak miras kavramına atıfta bulunan en yeni tarihli uluslararası hukuk dokümanıdır (UN Doc. A/Res/51/122).

BMDHS, Ay Antlaşması ve İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi'nden yola çıkılarak ortak miras kavramıyla ilgili beş temel nokta üzerinde durulabilir, bunlar: tahsis etmeme;

ortak idare, yarar paylaşımı, barışçıl amaçlarla kullanım ve gelecek nesillerin yararının düşünülmesi ilkeleridir. Öncelikli olarak tahsis etmeme ilkesine göre hukuksal açıdan ortak miras alanları ve kaynakları kamu tarafından ya da özel olarak tahsis edilemez (BMDHS madde 137(3), bölüm XI; Ay Antlaşması Madde 11(2); İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi madde 4.). Hiçbir devlet bu alanlar üzerinde egemenlik iddiasında bulunamaz. Tahsis edilemez olmanın temel hedefi ortak miras kabul edilen bir bölgenin tüm uluslarca erişilebilir ve faydalanılabilir olmasıdır. Bu noktada Antarktika toprakları üzerindeki egemenlik iddiaları kıtanın ortak miras kabul edilebilmesi için başlıca gereklilik olan tahsis etmeme ilkesiyle ters düşmektedir.

Ortak idare ilkesine göre ortak miras alanlarının ve kaynaklarının idaresinde, tüm ulusların temsilcileri yer almalıdır. Hükümetler bu alanları tek başlarına idare edemiyor olsalar da tüm insanlığın temsilcileri olarak yönetimde yer alabilirler (BMDHS madde, 138; Ay Antlaşması Madde 11(7)(a)(b); İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi madde 19). Bir ortak miras alanı uluslararası toplumdaki herkese aittir ve bu sebeple tüm toplumların çıkarı doğrultusunda yönetilmelidir. Tüm insanlar bu yönetimde yer alamayacağından ortaklaşa yönetim politikalarını koordine edecek özel bir temsilcilik oluşturulmalıdır. Yalnızca böyle bir uluslararası otoritenin varlığı ortak alanların tüm insanlık için yönetimini sağlayabilir. Uygulamada ise ortak alanların özgürce kullanımı öncelikli olarak bu alanlara erişim sağlayabilen gelişmiş ülkelerin yararına olur. Bu sebeple gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ortak alanların nasıl yönetileceği konusunda anlaşmazlığa düşebilir. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı ele alınacağı üzere Antarktika'nın ortak miras kabul edilmesi özellikle maddi yetersizliklerden hâlihazırda kıtaya erişim sağlayamayan gelişmekte olan ülkelerin yararına görünmektedir.

Yarar paylaşımı ilkesi ortak miras alanlarındaki kaynaklardan tüm ulusların yararlanabilmesi gerektiğine işaret eder (BMDHS madde 140, Bölüm XI; Ay Antlaşması madde 4; İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi madde 13). Bu ilke bilimsel araştırmalar ve çevre koruması gibi önemli politikaları da desteklemektedir. Kaynak kullanımından kâr elde etmek isteyen özel kurumlar ancak tüm insanlığın yararına olacak bir servis sunabildikleri ölçüde bunu yapabilirler. Adaletli yarar paylaşımı ortak miras kavramına yönelik temel bir görüştür ancak uygulamada yararın yönetilmesinden doğan bir muğlaklık vardır. Teoride yönetim sorumluluğu uluslararası kurumlara aittir. Pratikte ise ortak kaynaklardan elde edilecek ekonomik yararın paylaşımı çevresel korumanın önüne geçebilir. Bu durum Antarktika için özellikle risklidir. Kıtanın canlı ve mineral kaynak potansiyelinin keşfi ve bu kaynaklara olan ihtiyacın gün geçtikçe artması çevresel muhafazanın ekonomik çıkarların gerisinde kalması ihtimalini doğurabilecektir.

Barışçıl amaçlarla kullanım ilkesine göre ortak miras alanları sadece barışçıl amaçlarla kullanılmalıdır (BMDHS madde 141, Bölüm XI; Ay Antlaşması madde 3; İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi madde 15). Barışçıl amaçlar tek tek belirtilmese de çoğunlukla kabul edilen görüş devletlerin ortak miras alanlarına askeri personel ya da herhangi bir silah yerleştiremeyecek olmasıdır. Ayrıca ortak miras alanlarına yönelik askeri bir çatışmaya izin verilemez. Teoride bu prensibe uyulması tüm ulusların ortak miras alanlarına yönelik yerleşmiş çıkarları olmasındandır. Bunun sebebi aynı bölgedeki kaynaklara yönelik çıkarları bulunan aktörler arasında oluşabilecek çatışmalar yerine iş birliğinin daha kazançlı olacağıdır. Benzer olarak Antarktika'daki kaynakların sadece barışçıl amaçlarla kullanılması ilkesinin kıtaya yönelik ilgisi olan aktörler arasında kabul görmesi çıkar çatışmalarının önüne geçebilmek için önemlidir. Gelecek nesillerin yararının düşünülmesi ilkesi ise ortak miras alanlarının gelecek nesillerin yararı düşünülerek kullanılması gerektiğini belirtir (BMDHS bölüm XI; Ay Antlaşması madde 11; İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi madde 1-4). Bu kapsamda hem kaynakların muhafazası hem de çevresel koruma yer alır. Mevcut kaynaklar tükendikçe ve teknolojik ilerlemeyle daha önce erişilemeyen kaynaklara erişim sağladıkça, gelecek nesillerin yararının düşünülmesi gittikçe daha önemli bir hale gelmiştir. Bu ilke Antarktika ve Güney Okyanusu için özellikle geçerlidir. Kıta

çevresinin ve buna bağlı ekosistemlerin muhafazası bilhassa deniz suyu seviyelerinin ve sıcaklık değerlerinin kontrol altında tutulabilmesi açısından küresel ölçekte etkilidir.

Ortak Miras Kavramına Yönelik Farklı Yorumlamalar

Ortak mirasın kaynağı ve kavramsallaştırılması akademik çevrelerde tartışma konusu olmuştur. Bir kavram, görüş, öğreti, rejim, ideal, kuram, hak, kural ya da hukuki bir terim olarak kategorize edilmektedir. İlk olarak Arvid Pardo tarafından hukuki bir kavram olarak kullanılan ortak mirasın siyasi veya etik içeriğini öne çıkartan görüşler bulunmaktadır (Borghese, 2000; Gorove, 1971; Pardo, 1914-1999; Pardo, 1977; Pardo, 1984a; Pardo, 1984b). Kavramının uygulanması hususunda, uluslararası alandaki bu görüş farklılıklarının iki temel sebebi vardır: Birincisi uluslararası hukuk ve ikincisi de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kavramın tanımlanmasına yönelik anlaşmazlıklarından ileri gelmektedir (Arnold, 1975; Egede, 2014; Gorove, 1971; Joyner, 1986; Kiss, 1985; Kolk, 2009; Larschan ve Brennan, 1982; Lodge, 2013; Malanczuk, 1997; Nanda & Pring, 2012; Noyes, 2011; Stenson ve Grey, 1999; Taylor, 1998; Taylor ve Stroud, 2013; Weiss, 1989; Wolfrum, 1983).

Öncelikle anlaşmalar ve sözleşmeler kavramları ve prensipleri uluslararası örf ve âdet hukukunda düzenler ancak bahsi geçen bu kavramlar ve prensipler uygulamada yalnızca imzacı ulusları bağlar. Uluslararası hukuk açısından ele alındığında ortak miras tefsirindeki çeşitlilik kavramın genel uluslararası örf ve âdet hukukunun bir parçası olarak görülmesine engel teşkil eder. Kavram her ne kadar tüm uluslar için bir standart oluşturma isteğinde olsa da sadece ilgili anlaşmaları imzalayan uluslar için bağlayıcıdır. İmzacı olmayan ulusların hukuki olarak yükümlülükleri olmadığı düşünüldüğünde ortak miras kavramının istikrarsız bir önerme olduğu söylenebilir (Gorove, 1971; Joyner, 1986; Kiss, 1985; Kolk, 2009; Larschan ve Brennan, 1982; Malanczuk, 1997; Noyes, 2012; Shackelford, 2009; Stenson ve Grey, 1999; Taylor, 1998; Taylor ve Stroud, 2013; Weiss, 1989; Wolfrum, 1983; Wolfrum, 2009).

Bir diğer görüş kavramın temel ve sınırlanamayan bir hak doğurduğu ve uluslararası hukukta üstün ve öncelikli olan anlamına gelen *jus cogens* bir yükümlülük oluşturduğudur. Buna göre kavram uluslararası hukuk tarafından kabul edilen ve devletlerin aykırı işlemde bulunamayacakları kurallar bütünü temsil eder. Ayrıca kavramın uluslararası örf ve âdet hukukunun bir parçası olduğu da savunulmaktadır (Wolfrum, 2009). Benzer olarak Uluslararası Hukuk Derneği'nin 1986 Seoul Beyannamesi'nde ortak miras kavramı, uluslararası kamu hukukunun içindeki genel bir kavram olarak betimlenmiştir (Noyes, 2012). Diğer taraftan kavramın uluslararası örf ve âdet hukukun bir parçası olmak için fazla belirsiz olduğu ve uygulamada sorunlar çıkabileceği de ileri sürülmektedir. Buna göre ortak miras kavramı uluslararası hukukta yer alan temel kavramlardan biri olamaz (Joyner, 1987). Buna bağlı olarak kavramın siyasi, etik ya da hukukun bağlayıcılığı olmayan ikincil kaynağı olabileceği düşünülebilir (Nanda ve Pring, 2012).

Çevreci yazarlar tarafından etik bir kavram olarak tanımlanan ortak miras iş birliği formlarından, iktisadi kuramlardan ve felsefeden temel alan yeni dünya sisteminin merkezindedir (Borghese, 2000). Ortak mirasın etik çekirdeği tüm insanlığın bugün ve gelecek nesiller için çevreyi koruma sorumluluğu olduğuna işaret eder. İnsanlığın ortak mirası uluslararası hukukun bir parçası olmasının yanı sıra etik bir kavramdır. Belli bölgelerin tüm insanlığa ait olduğuna işaret eder ve bu bölgelerdeki kaynaklar herkesin kullanımına ve yararına açıktır. Kaynak kullanımında eşitliğin sağlanması için gelişmiş ülkelerle birlikte gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçları da dikkate alınmalıdır. Ayrıca gelecek nesillerin yararı düşünülmelidir, öncelikli olan ortak miras alanlarının sürdürülebilir gelişimidir.

Ortak miras kavramıyla ilgili bir diğer yorum farkı da gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındadır. Gelişmiş ülkeler açısından ortak miras belirlenmiş bölgelerin müşterek kullanımına izin verirken, denizlerin serbestisi ve keşif özgürlüğü gibi geleneksel anlayışları da muhafaza

etmektedir (Rana, 1994: 225). Bundan dolayı yeterli teknolojiye sahip olan tüm uluslar bu kaynakları kullanabilir. Kaynaklara erişim özgürlüğü muktedir ülkelere bu kaynakları kullanma imkânı sunar. Ardından yine gelişmiş ülkeler iktisadi kazancın eşitlikçi paylaşımı ilkesini uygulayabilir. Diğer bir ifadeyle eşitlikçi kazanç paylaşımı ortak kaynaklara erişim sağlayabilen gelişmiş ülkeler tarafından belirlenebilecektir.

Gelişmekte olan ülkeler ise ortak miras kavramını kaynak kullanımındaki üç temel ilke dahilinde yorumlamaktadır. Birincisi, ortak miras kavramı gelişmiş ülkeleri, yeterli teknolojiye ve finansmana sahip olmayan ülkeler karşısında kaynakların tekeli ele geçirmekten alı koymalıdır. İkincisi, kaynakların çıkarılmasında gelişmekte olan ülkelere de erişim imkânı sağlamalıdır. Üçüncüsü ise iktisadi yararın paylaşımını gelişmekte olan ülkelerin lehine çevirmelidir. Kısaca gelişmiş ülkeler adil paylaşımın nasıl olacağına kaynakları çıkarılanların karar vermesi gerektiğini düşünürken; gelişmekte olan ülkeler yeterli teknolojiye sahip olsun ya da olmasın tüm ulusları kapsayan uluslararası bir komitenin ortak alanlar için en iyi düzeni oluşturabileceğini savunmaktadır (Flakes, 2003).

Bu bağlamda Antarktika'ya yönelik ortak miras çatısında küresel bir uygulama için hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını dikkate alan gerçekçi çözümler üretilmelidir. Kıtaya yönelik egemenlik iddiaları ve çoğunlukla gelişmiş ülkelerin sürdürdüğü bilimsel araştırmalar bir yanda dururken, uluslararası bir rejimin varlığından söz etmek bu çözümler arasında değildir. Bu noktada vurgulanması gereken tezin analiz bölümünde detaylandırılacağı üzere gelişmekte olan ülkelerin ortak miras alanlarının muhafazası yerine, iktisadi kazanımlardan pay sahibi olmaya önem vermeleridir. Bu nedenle uygulanabilir küresel bir uzlaşma, ortak miras alanlarındaki kaynakların kullanımı için tüm ulusların teknolojik yatırım yapabilmelerini teşvik edici ve destekleyici nitelikte olmalıdır.

Özetle ortak miras tanımlamasının kapsamı hakkında halen soru işaretleri vardır. Belirsizlik özellikle ortak mirasın hukuki statüsü ve unsurları etrafında yoğunlaşmaktadır. Herhangi bir kavramın anlamını ve etkisini belirleyebilmek için geliştiği içeriğe bakılması gerekmektedir (Noyes, 2012). Dolayısıyla ortak mirasın BMDHS'da kullanılmasıyla başlayan gelişim süreci kavramın devletler tarafından ne derece benimsendiğiyle ilişkilidir. Antarktika'nın tüm uluslarca ortak miras olarak kabul görmesi egemenlik iddialarını da geçersiz kılacağından eşitlikçi bir uluslararası rejim inşa edilmesinin de önünü açacaktır.

Ortak Miras Bağlamında Antarktika Sorunsalı

1982 yılı itibarıyla Malezya'nın AAS'nin işleyişiyle ilgili diplomatik yönelimindeki gelişim Antarktika Sorunsalı olarak isimlendirilir. Bu doğrultuda 1981'de Malezya Başbakanı olarak seçilen Mahathir bin Mohamad, ülkesini hızla gelişmekte olan *bağılantısız* dünyanın öncü koluna sağlam bir şekilde yerleştirmeyi amaç edinmiştir. Üçüncü Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Konferansı'nda (BMDHS III) ulusal yargı yetkisi dışındaki derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak ilan edilmesi ve ardından 1984 yılında imzalanan Ay Antlaşması'nda yer alan benzer hükümler gelişmiş ulusların ortak kaynakları yalnızca kendi çıkarları için kullanmayacaklarını resmileştirmiştir. Malezya gibi gelişmekte olan ulusların çıkarlarını korumaya hizmet eden bu gelişme Mahathir'i yüreklendirmiş ve Malezya hükümeti AAS'nin işleyişini olumsuz olarak eleştiren bir pozisyon almıştır. BMGK ve ilgili diğer platformlarda sisteme karşı bir meydan okumaya öncülük eden dönemin Mahathir bin Mohamad liderliğindeki Malezya hükümeti, İstisari Tarafları 'Antarktika Kulübü' oluşturmakla ve kıta yönetimini açık ve kapsayıcı olmamakla eleştirmiştir. Buna paralel olarak Mahathir dünyanın durumuna ve gelişmekte olan ülkelerin içinde bulunduğu kötü gidişata dikkat çekmiştir: “Dünya çözülmemiş siyasi ve askeri çatışmalardan, ekonomik durgunluktan, yaygın yoksulluktan ve türlü eşitsizliklerden kaynaklanan krizlerin etkisi altındadır” (Mahathir, 1982: 173).

Mahathir Antarktika gibi 'ıssız toprakların' ortak miras olarak kabulü ve BM tarafından idaresi çağrısında bulunmuş ve böylece Antarktik kaynaklarının gelecekte *sömürülmesinin* önüne geçilmesini amaçlamıştır. Buna göre kıtadaki doğal kaynaklardan yalnızca ekonomik ve teknolojik yeterliliğe sahip olan uluslar değil tüm uluslar fayda sağlayabilmelidir. Mahathir tüm ulusların çıkarlarının korunması amacıyla 'ıssız topraklar' üzerine daha kapsayıcı bir uluslararası anlaşma hazırlanması için BM toplantısı yapılması çağrısında bulunmuştur (Mahathir, 1982). Mahathir barışa ve bilimsel araştırmaya olan bağlılığından dolayı sistemi övgüye değer bulmasına rağmen AA'nın seçkin bir grup ülke ile sömürge dönemlerinin mirası arasında anakronik bir iş birliği olduğunu düşünmektedir (Mahathir, 1982).

1983'te BMGK'nin 38. oturumuna öncülük eden Malezya, Bağlantısızlar Hareketi'nin, İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) ve Güneydoğu Asya Ulusları Birliği'nin (ASEAN) desteğini istemiştir. Tüm forumlarda Malezya'nın temel iddiası gelişmekte olan ulusların çıkarlarını korumak için Antarktika'nın 'insanlığın ortak mirası' olarak kabul edilmesi gerektiği olmuştur (Mahathir, 1983: 7; Malaysia, 1983a). Daha fazla destek toplama amacındaki Malezya BM bünyesindeki sivil toplum örgütlerine de kıtanın ortak miras olarak kabul edilmesi önerisini sunmuştur (Malaysia, 1983b). Bu çabalar neticesinde 'Antarktika Sorunsalı' silahsızlanma ve uluslararası güvenlik konularıyla ilgilenen BMGK Birinci Komite'nin gündemine girmiştir (Sulong, 1983a: 329). Böylece konunun uluslararası güvenlik boyutu öne çıkmıştır (Hussain, 1990: 2).

Malezya hükümeti açısından AA'nın işleyişindeki birinci kusur karar alma sürecinde yalnızca İstişari Taraf statüsü elde edebilen devletlerin oy hakkının bulunmasıdır. Buna göre sistem daha geniş uluslararası toplumun görüşlerini dışladığından demokratik değildir (Sulong, 1983b). Ayrıca Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesi, *Scientific Committee on Antarctic Research (SCAR)*, ATCM işleyişinde yalnızca danışman rolü üstlendiğinden AAS'nin kıtanın çevresel muhafazasını sağlamadaki yetkinliği sorgulanabilir (Sulong, 1983b: 442). İkinci olarak kıtayı yöneten sistem sınırlı etkinliğe sahiptir. AAS kuramsal olarak tüm insanlığın çıkarlarını temsil etse de uygulamada yalnızca birkaç devletin çıkarına göre hareket edilmektedir ve bu sebeple 'sömürgeci düzenin' son örneklerinden biri olarak yorumlanabilir (Sulong, 1983b). AAS ayrıcalıklı bir azınlık için avantajlı olan statüko rejimini sürdürür (Sulong, 1983b: 446). Dahası, AA'nın etkinliği BM'ye bağlı Gıda ve Tarım Örgütü (GTÖ), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Doğal Kaynaklar Komitesi gibi alanında uzman ajansları ile iş birliği halinde olmaması nedeniyle de ayrıca sınırlıdır (Sulong, 1983b). Malezya hükümeti BM ile iş birliği eksikliğinin aslında AA'nın 2. maddesinin amaç ve isteklerine aykırı olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda AAS'nin işleyişindeki kusurlar kıta çevresinin korunması ve doğal kaynakların adil bir şekilde kullanılmasına engel teşkil ettiğinden Antarktika için yeni bir uluslararası rejim çağrısında bulunulmuştur (Sulong, 1983b).

Tablo 1: Malezya'nın 1982-2002 aralığında AAS'ye yönelik eleştirileri

Eleştiri	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1996	1999	2002
Ortak Miras	✓	✓		✓	✓		✓	✓		✓			✓			
AAS özel bir kulüp	✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓				

AAS daha şeffaf olmalı						✓	✓	✓	✓	✓		✓				
ATCM 'sömürgeci'	✓	✓		✓			✓	✓								
ATCM 'demokratik değil'		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓		✓					
ATCM BM ile iş birliği yapmıyor			✓				✓	✓								
ATCM 'sorumlu'				✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓						
Yönetimde BM yer almalı	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
Adil kaynak kullanımı olmalı	✓	✓	✓	✓		✓	✓		✓							
AAS, BM Şartı'na uymalı		✓				✓	✓								✓	✓

Kaynak: Başbakan Mahathir bin Mohamad'ın BMGK'lerde yaptığı konuşmalar referans alınmıştır. Tepper ve Haward, 2005: 114.

Malezya Antarktika için yeni bir rejim kurma teklifinin kabul edilmesini sağlayamasa da 1984 yılında BMGK aldığı kararlar Antarktika Sorunsalı'nın daha fazla tartışılması çağrısında bulunmuştur. Buna ek olarak AAS'nin işleyişi üzerine kapsamlı, olgusal ve objektif bir BM çalışması yapılması kararı alınmıştır. Bu karar Antarktika Sorunsalı üzerine ciddi ve yapıcı bir tartışma yapılmasının önünü açmıştır (Sulong, 1983a, 1983b). İstişari Taraflar Antarktika'nın yönetim şeklinden memnun olmayan ve/veya sistemin yeterince şeffaf işlemediğini düşünen ülkeler ile BM ilişkisinin koordinasyonunu sağlamak üzere Avustralya hükümetini görevlendirmiştir.

1984'ten 1987'ye kadar Malezya'nın ve İstişari Tarafların Antarktika Sorunsalı konusundaki pozisyonları kutuplaştı (Beck, 1987). Malezya hükümeti kıta kaynaklarının tüm insanlığın yararına yönetilmesini sağlamaya odaklandı. Diğer bir ifadeyle Malezya, gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarını korumakta ısrarcıydı ve bu sebeple ortak miras kavramının Antarktika'ya uygulanması

gerekiyordu. Diğer taraftan İstisari Taraflar kavramının kıtaya uygulanması ve kıta yönetiminde ortak miras değerlerinin referans alınmasına karşıydı. Oy birliğine dayalı karar alma sürecinde yalnızca İstisari Tarafların oy hakkının bulunması sistemin ulusal çıkarlardan ve egemenlik iddialarından bağımsız işlemesinin önüne geçtiğinden Antarktika Sorunsalı'nın ortak miras lehine çözümlenmesine de engel teşkil etmiştir.

1989 ile 1992 yılları arasında pozisyonunu korumaya devam eden Malezya iki çevresel endişe üzerinde durmuştur. Birincisi, bilimsel araştırmanın yoğunluğundan kaynaklanan potansiyel çevresel hasardır. Bu nedenle Malezya, bilimsel araştırmanın çevresel etkilerini en aza indirmek için BM tarafından desteklenen ve koordine edilen uluslararası bir araştırma istasyonunun kurulmasını önermiştir (Razali, 1990: 24). İkincisi, aşırı avlanmanın çevresel etkisidir. Malezya kıta ekosistemini korunması ve deniz kaynaklarının sömürülmesinin engellenmesinde özellikle kril hasadı için daha sıkı kontrollerin yapılması çağrısında bulunmuştur (Razali, 1990). Malezya ayrıca artan turizmin ve düzensiz balıkçılığın etkilerinden endişe duymaya başlamış ve bu hususları Antarktika'nın 'insanlığın ortak mirası' ilan edilmesi gerektiği çağrısını güçlendirmek için kullanmıştır. Yine aynı dönemde Malezya hükümeti Antarktik araştırmalarına katılma isteğinin bilim ve teknolojiye ulusal ilerleme sağlanması amacıyla birleştiğini de vurgulamıştır (Ding, 2002).

1993-94 arası dönem ise Malezya'nın İstisari Taraflarla ilişkisinde dönüm noktası olmuştur. AAS'nin gelişmeye devam etme şekli konusunda daha olumlu bir tavır alan Malezya Antarktik biliminde uluslararası iş birliğini önceliği haline getirmiştir (İsmail, 1993). Bu değişim kısmen Madrid Protokolünün kabul edilmesinden kısmen de BM'nin uzman ajanslarıyla artan iş birliğinden kaynaklanmıştır. Malezya hükümeti 2002, 2003 ve 2004 yıllarında İstisare Toplantılarına, *Antarctic Treaty Consultative Meetings (ATCMs)*, katılması için özel olarak davet edilmiştir (Jackson, 2002). Bununla birlikte Yeni Zelanda, Birleşik Krallık ve Avustralya'nın ulusal Antarktik seferlerine misafir araştırmacı olarak katılmaya başlayan Malezyalı bilim insanları kıta üzerinde aktif varlık sergileme imkânı bulmuştur (Tepper ve Havard, 2004: 119-20). Ayrıca bir AA Sekreteryası kurulması kararının alınması sistemin şeffaflığını arttırmada umut verici olmuştur (Tepper ve Havard, 2004: 119). Yaşanan tüm bu gelişmeler Malezya hükümetinin iç politika hedefleri ile kıtaya ilgili uluslararası hedefleri arasındaki bağı güçlendirmiş ve böylece AAS'nin işleyişine yönelik daha ılımlı tavır almasını desteklemiştir. Bu durum Antarktika Sorunsalı hususunu daha uyumlaştırılabilir ve diplomatik bir yöne çevirmiştir (Tepper ve Havard, 2004: 119).

Bir dış politika hedefi olarak gelişmekte olan ülkelerin liderliğini üstlenen Malezya Antarktik ilişkilerinde yer almayı sürdürmüştür. Bilim ve teknolojiye ilerleme sağlamayı ve ticari kazanç elde etmeyi amaç edinen Malezya kıta üzerinde bir araştırma istasyonu kurma çabasına girmiştir. Antarktik canlı kaynaklarından ürün elde etmek olan biyoyürünleştirme faaliyetlerinin de içinde yer almak isteyen Malezya hükümetini ilgili politika ve düzenlemelerin geliştirilmesine dahil etmeye çalışmak İstisari Taraflar açısından akıllıca bir tercih olmuştur. Neticede kıtanın uluslararası yönetimine BM'nin katılımı ve AAS'nin demokratikliği ve şeffaflığı sorunları halen İstisari Taraflar ve Malezya hükümeti arasında anlaşmazlığa sebep olabilecektir. Ancak İstisari Tarafların stratejik bir politika ile Malezya'yı sisteme dahil etme çabası ve Malezya'nın iç politika hedefleri ile dış politika görüşünün kıta üzerinde birleşmesi Antarktika Sorunsalı'nın AAS'nin işleyişini değiştirici bir güç elde etmeden 'bastırılmasını' sağlamıştır.

Sonuç ve Antarktika'nın Geleceğine Yönelik Öneriler

Genel anlamda iş birliği bir çatışma çözümü formudur; aktörler arasındaki fikir ayrılıklarını herkesin çıkarına uygun olarak, ortak bir yarar etrafında buluşturmayı amaçlamaktadır. Belirtildiği üzere kıtayı yöneten AAS'nin işleyişiyle ilgili gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Buna bir örnek detaylı olarak anlatılan 'Antarktika Sorunsalı dönemidir. AAS'nin karşılaştığı bu baskı Antarktika siyasetinin nasıl sınırlandırıldığı, müzakere ve idare edildiğinin de kavranmasını sağlamıştır (Beck, 1984). Bu bağlamda Antarktika Sorunsalı

döneminin 1980'lerin Antarktik ilişkileri için bir 'meşruiyet krizi' dönemi olduğu söylenebilir.³ Diğer bir ifadeyle bahsedilen dönemde AAS yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Ancak sistemin demokratik olmayan işleyiş yönteminin uluslararası toplumda meşruiyetini kısmen kaybettiği söylenebilir.

AAS'nin karşılaştığı baskıların bir bölümünün üstesinden taraf devletlerin yeni ülkelerin sisteme katılımını artırma çalışmalarıyla geldiği söylenebilir. Bu bağlamda amaç, kıtaya yönelik ilgisi bulunan ancak kıta üstünde faaliyet yürütmek için yeterli maddi imkânı bulunmayan ülkelerin desteklenmesi ayrıca AA'ya taraf ülke sayısının artırılarak uluslararası ağı genişletilmesidir. Bu sayede başlangıçta yalnızca Sovyet Rusya ve ABD arasında olan yarışa, Antarktik siyasetinde söz sahibi olmak isteyen başka ülkeler de katılmıştır. Bu noktada AAS'nin dönemin dünya düzenine ve değişen koşullara uyum sağlama gerekliliği ortaya çıkmıştır (Brady, 2013: 1-10). Geçen zaman içinde Antarktik siyasetinde ABD geleneksel oyuncu olarak kalmaya devam ederken RF'nin kıta siyasetindeki bütçesi görece geride kalmış; Çin, Hindistan ve Güney Kore gibi ülkeler de oyunun içinde yer almaya başlamıştır (Carter vd., 2016: 265-6). Avustralya gibi hâlihazırda kıtada faal ülkeler ise bilimsel araştırmalar ve lojistik gibi işlemsel harcamalara ayırdığı bütçelerini arttırmaya devam etmektedir (Australian Government, Budgets). Antarktik sınırlarının %42'si üzerinde hak iddia ederek en fazla egemenlik talebinde bulunan ülke olan Avustralya'nın alanı içine Çin ve Hindistan hükümetleri araştırma üssü kurmuştur. Yeni Zelanda ve Avustralya gibi devletler bilimsel araştırmalara ilgisi bulunan ancak kıtaya erişim sağlayamayan gelişmekte olan ülkelerden Malezya ve Endonezya'yı kendi üslerinde araştırma yapmaya davet etmiştir. Bunlara ilaveten kutup bölgelerinin benzersiz ortamının sunduğu fırsatlardan yararlanmaya odaklanan 2007-2008 Uluslararası Kutup Yılı'nda hazırlanan kapsamlı, disiplinler arası ve çok taraflı bilimsel programlarla gelişmekte olan ülkeler kıtada araştırma yapma imkânı elde etmişlerdir. Diğer taraftan yeni ülkelerin sisteme dahil edilmesi için atılan bu adımlar AA'ya taraf olmayan yaklaşık yüz kırk yedi egemen ulusun kıtada yürütülen faaliyetlerden hukuki olarak nasıl faydalanabileceği konusunda kayda değer bir ilerleme sağlayamamaktadır.

AA'nın faaliyete geçtiği 1961 yılı sonrasında zaman içinde değişen küresel endişeler çerçevesinde kıtaya ilgili öne çıkan konularda da değişiklikler olmuştur. Egemenlik, ulusal güvenlik, kıtanın insanlığın ortak mirası olarak kabul edilip edilemeyeceği konuları halen önemlidir. Örneğin 2007 yılında Hindistan'ın ev sahipliği yaptığı 30. ATCM'de, dönemin Hindistan Dışişleri Bakanı Pranab Mukherjee, ülkenin Kutup Bölgelerindeki bilimsel araştırmalar ve teknolojik iş birliğine bağlı kaldığını; Antarktika'nın insanlığın ortak mirası ve uluslararası barışın önde gelen sembollerinden biri olarak iş birliği çerçevesinde gelecek nesiller yararına korunması gerektiğini belirtmiştir (ATCM, XXXa). Ortak miras kavramına verilen bu referans, bölüm içinde detayları anlatılan 'Antarktika Sorunsalı'nın tekrar gündeme getirilme isteği olarak yorumlanmış; güç-bilgi-insanlığın ortak çıkarı üçlüsü içinde 'sistemin demokratikleşmesiyle' ilgili soruları da yeniden gündeme taşımıştır (ATCM, XXXb). Bunun sebebi kıtanın ortak miras olarak kabulünün AAS'nin bilgi-güç ilişkisi ara yüzünde daha fazla demokratikleştirilerek, tüm insanlığın çıkarına göre yönetilmesini sağlayabilecek olmasıdır. Diğer taraftan zaman içinde küresel ısınmanın kıtaya etkisi, buzul tabakasında görülen hareketlilik, Antarktik ekosistemin korunması ve kıta üstünde insan etkisi gibi konular öne çıkmıştır (Independent, Antarctica). Bu değişim neticesinde Antarktika'ya yönelik hukuki düzenlemelerde de değişimler yaşanmıştır. Kaynak yönetimi ve kıta çevresinin korunması konuları ATCM gündeminde sıklıkla yer almaya başlamış, bu konularla ilgili detaylı düzenlemeler ek sözleşme ve protokollerle AAS bünyesine dahil

³ Meşruiyet krizi, *crisis of legitimacy*, terimi ilk olarak Alman akademisyen Jürgen Habermas tarafından 1973 yılında kullanılmıştır.

edilmiştir.⁴ Günümüzde Antarktik ilişkilerinin gündeminde olan ancak sistem içinde düzenlenmeyen hususlar da dikkat çekmektedir. Bunların başında taraf devletler arasında da görüş ayrılıklarına sebep olan biyoürünleştirme ve Antarktik turizmi gelmektedir.

Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerin kıtanın ortak miras olarak kabulüne yönelik baskı yaptığı dönemi atlatan İstişari Taraflar, bugüne kadar başka bir büyük zorlukla karşılaşmamıştır. Malezya'nın 2011'de AA'ya taraf olması ile ortak miras hususundaki tartışmalar oldukça azalmıştır. Mevcut sistem barışı, iş birliğini, bilimi ve çevresel muhafazayı desteklemeye devam ettiği sürece İstişari Tarafların Antarktik turizmini ya da biyoürünleştirme faaliyetlerini ortak miras kavramı ile bağdaştırması mümkün görünmemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin doğal olarak kıtadaki kaynaklara kısıtlı erişim sağlayabildikleri dikkate alındığında, mevcut sistemin Antarktik barışını sağlasa da eşit erişim imkânı ve kazanç paylaşımı gibi konularda etik değerlerle bağdaşmadığı söylenebilir. Bu noktada tekrar vurgulanabilecek olan kıtadaki kaynakları yöneten mevcut sistemin, AA'ya taraf olan ya da olmayan tüm ulusların ve gelecek nesillerin yararını gözetilen bir uluslararası rejim kavramı ile bağdaşmadığıdır.

Mevcut uluslararası sözleşmelerin hiçbirisi açık bir şekilde kaynaklardan elde edilen kazancı uluslararası topluma ayırmamaktadır. Bunun sebebi günümüzde deniz yataklarındaki mineral kaynakların kullanılmaması ya da herhangi bir egemen devletin dış uzay ya da ay üzerinde hak iddiasında bulunmamasıdır. Antarktik kaynaklarından elde edilen kazancın paylaşılmasıyla ilgili olarak ise mevcut sistem kanuni hükümler içermemektedir (Jabour ve Weber, 2008: 27-40). AA ön sözünde açık bir şekilde 'tüm insanlık' ve 'barış ve bilim yararına' tanımlamalarını kullanıyor olsa da kaynaklardan elde edilen kazancın paylaşımıyla ilgili ne Anlaşma ne de aktif müteakip hukuki araçları herhangi bir mekanizma oluşturmamaktadır.

Ek olarak Antarktika kıtası ve Güney Okyanusuyla ilgili konuları ele alacak alternatif bir yönetim mekanizması bulunmamakta ve kabul görmemektedir. Şimdiye kadar kıtaya yönelik çıkarı bulunan yeni aktörler Antarktik ilişkilerine dahil edilmiş, Malezya örneğinde olduğu üzere AAS içinde 'kontrol altına alınmaları' sağlanmış ve lider statüsündeki devletlerin tercihlerini kabul etmeye yönlendirilmişlerdir. Bu noktada vurgulanması gereken Antarktika siyasetinde söz sahibi olan ülkelerin sayısının halen oldukça sınırlı kaldığı ve tüm dünya uluslarını temsil etmediğidir. Bu bağlamda barış ve bilimle beraber tüm insanlığa atfedilmiş bir kıtanın yönetiminin küresel ölçekte 'demokratikleştirilmesinin' gerektiği açıkça görülmektedir. Bu amacın gerçekleştirilmesi için öncelikle AAS'nin ortak miras ilkeleri temel alınarak revize edilmesi ve daha fazla ulus Antarktika siyasetinde söz sahibi olması sağlanmalıdır. Diğer taraftan hâlihazırda İstişari Taraf statüsü kazanmak ve oy hakkı elde edebilmek için kıta üstünde aktif bir varlık sergilenmesi gerekmektedir. Bunu sağlamak ise iktisadi açıdan oldukça maliyetlidir. Yürütülen mülakatlarda açıkça belirtildiği üzere kıta ilişkilerinde söz sahibi olan ülkelerin sayısının belirli olması, aksi durumda ortak bir karara varılamayacağı gerekçesiyle son derece 'akılcı' kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle Antarktika siyasetindeki lider aktörlerin karar alma sürecinde değişiklik yapılmasına ve sistemsel değişime yakın bir gelecekte taraftar olmayacağı gözlemlenmektedir.

Özetle teoride AA'nın dile getirilmeyen amacı, 'siyasetin' (kaynaklara yönelik çatışmanın) kıta topraklarından uzak tutulması ve Antarktika'nın bilim insanlarına bırakılarak barış içinde korunmasıdır. Diğer taraftan siyaset insan topluluklarının her zaman bir parçası olmuştur. Dolayısıyla uluslararası politik ilişkiler birçok açıdan Antarktika siyasetini şekillendirmeye ve kıtayı 'fiziksel olarak' etkilemeye devam etmektedir. Bu çalışma kapsamında edinilen bulgular kıta yönetiminin eşitlikçi ve geniş kapsamlı bir uluslararası rejim olarak nitelendirilemeyeceğini kanıtlar niteliktedir. Antarktika siyaseti ile belirli bir lider devletler grubunun yönettiği kıta

⁴ AAS dahilindeki ek sözleşme ve protokoller yıllara göre sırasıyla şu şekilde sıralanır: 1972 Antarktika Ayı Balıklarının Koruma Sözleşmesi; 1980 Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme ve 1991 Antarktika Anlaşması Çevre Koruması Protokolü.

kaynaklarının gelecek nesiller yararına korunabilmesi için AAS'nin tüm insanlığın çıkarlarını hedef alan ortak miras rejimine dönüştürülmesi gerekmektedir. Rejim değişikliğinin sağlanması için öncelikli olan ortak miras değerlerinin aktör davranışlarını belirlemesidir. Diğer bir ifadeyle Antarktik ilişkilerinde yer alan tarafların Antarktika siyaseti içinde üstlendikleri rollerin ulusal çıkarlardan ziyade küresel kaygılarla şekillenmesidir.

Kaynakça

- Antarktika Antlaşmalar Sistemi, Ek Sözleşme ve Protokoller, 1972, 1980, 1991, <https://www.ats.aq/e/related.html>
- Antarktika Antlaşması, Aralık, 1959, <https://www.ats.aq/e/antarctic treaty.html>
- Arnold, R. P. (1975). The common heritage of mankind as a legal concept. *The International Lawyer*, 153–158.
- ATCM XXXa, Pranab Mukherjee açılış konuşması, http://www.ats.aq/devAS/ats_meetings_meeting.aspx?lang=e Erişim Tarihi: 19.09.2020.
- ATCM XXXb Final Report, <https://www.ats.aq/devAS/Meetings/Past/62>, Erişim Tarihi: 14.08.2020.
- Australian Government, Department of Agriculture, Water and Environment, Budgets, <https://www.awe.gov.au/about/reporting/budget> Erişim Tarihi: 09.08.2020.
- Ay Antlaşması, 1979, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXIV-2&chapter=24&clang=_en
- Beck, P.J. (2014). *The International Politics of Antarctica (Routledge Revivals)*. London: Routledge.
- Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi, 1982, https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/BMDHS/BMDHS_e.pdf
- BMGK Kararları, A/RES/2340(22), [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2340\(XXII\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/2340(XXII)) Erişim Tarihi: 19.08.2020.
- Borgese, E. M. (2000). The economics of the common heritage. *Ocean & coastal management*, 43(8-9), 763-779.
- Borgese, E. N., Ginsburg, N., & Morgan, J. R. (1988). *Ocean Yearbook 7*. The University of Chicago Press.
- Ding, L.H. (2002). Speech by Y.B. Dat' Seri Law Hieng Ding at opening of Malaysian International Seminar on Antarctica, www.moste.gov.my/kstas/speech/ Erişim Tarihi: 24.05.2020.
- Dodds, K. (2011). Sovereignty watch: claimant states, resources, and territory in contemporary Antarctica. *Polar Record*, 47(242), 231-243.
- Doruk, E. (2018). *Ortak Miras Antarktika'nın Uluslararası Rejim Kapsamında Yönetimi* (yayımlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Egede, E. (2014). Common heritage of mankind. In A. Carty (Ed.), *Oxford Bibliographies Online: International Law*, Oxford University Press.
- Frakes, J. (2003). Common Heritage of Mankind Principle and Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise, *Wis. Int'l LJ*, 21, 409.
- Gorove, S. (1971a). Concept of Common Heritage of Mankind: A Political Moral or Legal Innovation, *The San Diego L. Rev.*, 9, 390.
- Gorove, S. (1971b). Freedom of Exploration and Use in the Outer Space Treaty: A Textual Analysis and Interpretation. *Denv. J. Int'l L. & Pol'y*, 1, 93.
- Güneş, A. M. (2011). Dünya Mirası Sözleşmesi'ne Kısa Bir Bakış, *İstanbul Barosu Dergisi*, 6, 141.
- Hemmings, A., Rothwell, D. and Scott, K. (Eds.). (2012). *Antarctic Security in the Twenty-First Century*. London: Routledge.
- Independent, Antarctica, <https://www.independent.co.uk/topic/antarctica> Erişim Tarihi: 22.08.2020.
- İnsan Genomu ve Hakları Evrensel Bildirgesi, 1997, <https://www.unesco.org.tr/Pages/459/73/İnsan%20Genomu%20ve%20İnsan%20Hakları%20Evrensel%20Bildirgesi>
- Ismail (1993). Address by Malaysia on the 'Question of Antarctica', 48th session of the United Nations General Assembly. *United Nations General Assembly Records 48th Session A/C.1/48/SR.32*, 2–3.
- Jackson, A. (2002). Malaysia attends Treaty meeting. *Australian Antarctic Magazine* 4,47.
- Jorgensen-Dahl, A. (1991). *Antarctic Treaty System in World Politics*. New York: Springer.

- Joyner, C. C. (1986). Protection of the Antarctic environment: Rethinking the problems and prospects. *Cornell Int'l LJ*, 19, 259.
- Kiss, A. (1985). The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality? *International Journal*, 40(3), 423-441.
- Kıvılcım, Z. (2010). *Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası*, On İki Levha Yayıncılık.
- Kolk, G. (2009). Common Heritage of Mankind. In H. Volger (Ed.). *A Concise Encyclopedia of the United Nations* (pp. 47–51). Brill.
- Larschan, B., & Brennan, B. C. (1982). Common Heritage of Mankind Principle in International Law. *Colum. J. Transnat'l L.*, 21, 305.
- Mahathir, M. (1982). Statement by the Prime Minister of Malaysia, at the 37th Session of the United Nations General Assembly in New York, 29th September 1982. *Foreign Affairs Malaysia* 15 (3): 173–184.
- Malanczuk, Peter. (1997). *Akehurst's Modern Introduction to International Law* (7th Revised edition). Routledge.
- Malaysia (1983a). Memorandum by the delegation of Malaysia on Antarctica at the 6th ASEAN Inter-parliamentary Organisation (AIPO) General Assembly, in Singapore on 28th September, 1983. *Foreign Affairs Malaysia* 16 (3): 332–333.
- Malaysia (1983b). Antarctica: common heritage of mankind: Malaysian statement on Antarctica to the Non-Governmental Organisations at the United Nations delivered on November 17, 1983. *Foreign Affairs Malaysia* 16 (4): 437–439.
- Nanda, V., & Pring, G. R. (2012). *International environmental law and policy for the 21st century*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Noyes, J. E. (2011). The common heritage of mankind: Past, present, and future. *Denv. J. Int'l L. & Pol'y*, 40, 447.
- Pardo, A. (1977). The Emerging Law of the Sea. *The Law of the Sea, New York and London: Praeger*, 33–76.
- Pardo, A. (1982). Convention on the Law of the Sea: A Preliminary Appraisal, *The. San Diego L. Rev.*, 20, 489.
- Pardo, A. (1984a). The Law of the Sea: Its Past and Its Future. *Or. L. Rev.*, 63, 7.
- Pardo, A. (1984b). *Third-World Lecture 1984-Ocean Space And Mankind*. Carfax Publ. Co. Po Box 25, Abingdon, Oxfordshire.
- Rana, H. S. (1994). Common Heritage of Mankind &(and) the Final Frontier: A Revaluation of Values Constituting the International Legal Regime for Outer Space Activities, *The. Rutgers Law Journal*, 26, 225.
- Razali, I. (1990). Address by Malaysia on the 'Question of Antarctica'. *United Nations General Assembly Records 45th Session A/C.1/45/PV.46*, 21–35.
- Shackelford, S. J. (2009). The tragedy of the common heritage of mankind. *Stan. Envtl. LJ*, 28, 109.
- Stenson, A., ve Gray, T. (1999). *The politics of genetic resource control*. Springer.
- Sulong, Z.A. (1983b). 'Question of Antarctica': address by permanent representative to the United Nations Tan Sri Zainal Abidin Sulong on the 'Question of Antarctica' on November 28th, 1983. *Foreign Affairs Malaysia* 16 (4):442–451.
- Taylor, P., Stroud, L., ve Peteru, C. (2013). Multilateral environmental agreement negotiator's handbook: Pacific region 2013. *Secretariat of the Pacific Regional Environment Programme, Apia*.
- Taylor, P., ve Stroud, L. (2014). *Common heritage of mankind: A bibliography of legal writing*. Lulu Press, Inc.
- Tepper, R. ve Haward, M. (2005). The development of Malaysia's position on Antarctica: 1982 to 2004, *Polar Record* 41 (217), 113–124.
- Triggs, G.D. (2009). *The Antarctic Treaty Regime*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ulusal Yetki Sınırları Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ile Toprak Altını Yöneten Kurallar Bildirgesi, 1970, <https://digitallibrary.un.org/record/201718>
- Wolfrum, Rudiger. (1983). The principle of the common heritage of mankind. *Heidleberg J. Int'll.*, 43, 312.
- Wolfrum, Rüdiger. (2009). Common heritage of mankind. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, 21.